

Çocuklar büyüyünce masallara inanmaz olurlar, efsanelere inanırlar. Büyükler eskiden mitolojilere inanırdı şimdilerde milli mitoslara. Bebekken masalları nasıl ciddiye alıp gerçek sanmışsak, şimdi yaşlı başlı insanlar olarak milli mitosları ciddiye alıyoruz, hayatımızı ona göre düzenliyoruz. İşin kötü yanı, başkalarının da hayatını ona göre düzenliyoruz. Milli mitoslar savaflara, savaflar da milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. Mitoslara karşı çıkmam bundan dolaydır.

Son aylarda, özellikle “Batı’da”, Osmanlıcılığın veya “yenisinin” lafı edildiği için yazıyorum. “Osmanlı” olayı bir türlü aşılamadı anlaşılın; ne Türkiye’de, ne Balkanlar’da ve Orta Doğu’da, ne de genel olarak Avrupa’da ve dünyada. Bu konuda her yanın bir zayıf noktası var. Oysa daha uzun ömürlü imparatorluklarının, örneğin Bizans’ın lafı pek edilmiyor. Bir ihtimal mirasına sahip çıkıp avukatlığını üstlenen olmadığı için; ikinci ihtimal daha eski olması. Aslında modern yapılanmalar olan ulus-devletler milli tarihlerini eskilere dayandırma eğilimi hep gösterirler: İtalyanlar Roma’ya, Yunanlılar Bizans’a, Avusturya ve Macaristan görkemli bir Avusturya-Macaristan geçmişine, İngiltere ve Fransa yayılmacı emperyal bir tarihe, Çinliler eski devletlere, vs. Ama çağdaş devletler günlük siyasetlerini milli mitoslara aynı derecede dayandırmazlar. Kimileri daha gerçekçi ve mesafeli bakarlar efsanelerine; kimilerinin efsaneleri günlük rehber olur.

Yunanlılar, örneğin, kendi milli Osmanlı efsanelerini özel bir biçimde yaşarlar. Resmi anlayışa göre Osmanlı dönemi acılarla dolu bir dönemdir; esaret sürecidir, egemenliğin yok olduğu, insanların yasaklar ve baskılar altında yaşadığı yıllardır. Bu dönem anlatılırken gerçeklerle mitoslar iç içedir. Altı yüz yıllık süre, imparatorluğun geçirdiği evreler ve değişimler, yani farklı siyaset uygulamaları, bölgeler arasındaki farklar, istisnalar ve ayrıntılar yok olur, söylem çocukların da anlayacağı bir masalın basitliğini edinir. Okul kitapları, müzeler, romanlar, filimler, siyasilerin nutukları ve resmi tarihçiler bu yönde milli mitosunu pekiştirirler. Bu durumu kanıtlayan olaylar en ufak bir şüpheye yer bırakmaz, çünkü seçmecici metotla ispat edilmek istenen için uygun örnekler seçilir – mitosa uymayan karşı örnekler usta bir suskunlukla geçiştirilir.

Tabi bu söylem mitos olduğu için çelişkiler, tutarsızlıklar ve suskunluklarla doludur. Bir yanda Rumların dillerinin yasaklandığından söz edilir, öte yanda “imtiyazlarından”; bir yanda çocukların “gizli okullarda” okuduğundan öte yanda yaygın okullarından; bir yanda Osmanlı yönetiminin hiçbir hak tanımadığından, öte yanda yönetimde yer alan voyvodalardan, dragomanlardan ve Kilisenin özerkliğinden. (Bu konuda internette “Millas Tourkokratia” diye ararsanız ayrıntılı bir yazı bulabilirsiniz.) Yunanlı akademisyenler tarihe farklı ve daha tarafsız yaklaşılmaya çalıştıklarında da bazı Yunan çevrelerinden bildik refleks gündeme gelir: tarihimizi ve kimliğimizi rencide ediyorsunuz, ecdatımıza haksızlık ediyorsunuz denilir. Milli devletlerini Osmanlı’ya karşı mücadele ederek kuran başka ülkelerde de, bu mitoslar bildiğim kadarıyla pek farklı

değildir: Balkanlar'da Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, hatta Macaristan vb., Orta Doğu'da Suudi Arabistan ve başka Arap devletleri benzer bir geçmiş algırlarlar.

Ama bazı ülkelerde “cehennem” olarak algılanan Osmanlı deneyimi, Türkiye’de bu kez “cennet” olarak anlatılıyor. Aslında kimlik tartışmaları kapsamında Türkiye’de bu konu oldukça karmaşıktır. Kemalist aydınlar Osmanlıya daha mesafelidir, kimileri Orta Asya’yı ana vatan bellemiştir, kimileri Osmanlı dönemini unutup İyonya diye bir hayali Anadolu kimliği peşine düşmüştür. Ama konu biz-ötekiler alanına geldiğinde Osmanlıyı kötülemek pek yakışık sayılmıyor. Osmanlı deyince akla, Pax Otomana, yani özlenen barış ve huzur dönemi, milletlerin kardeşçesine yan yana yaşamı, bütün dinlerin ve dillerin serbest olduğu özgürlük, kimsenin kimseye kem gözle bakmadığı hoşgörü vs. gelir – Türkiye’de. Bu geçmiş seçmeci yöntemle sıralanan örneklerle kanıtlanır ve toplum içinde yaygınlaştırılır: okul kitapları, müzeler, romanlar, filimler, siyasilerin nutukları ve resmi tarihçiler bu yönde milli mitosu pekiştirirler.

Oysa bütün imparatorlukların bazı iyi ve kötü yanlarının olduğunu söylemek de var! Hepsi ekonomik çıkarlar gözeterek yayılırlar, talan ve vergilerle zenginliği merkeze taşırlar ve bugün kıvançla sergilenen inanılmaz güzel yapılarla süslü büyük başkentler oluştururlar, bu başarıları seferler ve savaşlar sonucunda elde edilir, ama savaşlar ölümlere, köleleştirmelere ve acılara neden olur. İmparatorluklar milli devletler olmadığından etnik gruplara ilişmezler, herkes dilinde dininde serbest olur; doğrudur, Roma İmparatorluğu da öyleydi. Ama Osmanlı Devletinde olduğu gibi, hâkim ve mahkûm milletler de bulunur, “alt” sayılanlar kadı karşısında eşit şahit sayılmazlar, vergilendirilmeleri farklıdır, kimilerin çocukları zorla alınır dinleri değiştirilir devşirme sonucu, müsadere sistemi uygulanır, inanların dinlerine uygun giyinmeleri mecburiyet olur, kimileri ata bile binemez farklı dinden olduğu için, bazı meslekler onlara yasaktır, kiliselerinin tamiri bile çok zor sağlanan izne tabi olur – bu miras yüzünden bazı uygulamalar günümüze kadar da sürdürülür.

Bu eksiklikler ulusal mitosta yer almaz. Oysa Fransız Devrimi ve Aydınlanma dönemine gelindiğinde, Avrupa’yı sarsan yeni düşünceler süresinde, insanların yöneticilerini seçmeye başladığı günlerde bu uygulamalar pek doğal sayılmamaya ve hatta çekilmez sayılmaya başlanmıştı. Yani Osmanlı karşıtı tepkiler yalnız önyargı sonucu değildi. Mesele, çuvaldızla iğneyi dengeli ve hakkaniyetli kullanmaktır.

Empati, öteki tarafın milli duyarlılığını, farklı anlayışını anlamayı da içermelidir. Karşı tarafın farklı algılamalar taşıdığını bilmemek, bilmezmiş gibi davranmak, “onun düşündüğü yanlış ve hastalıktır, onlar zaten hep önyargılı olmuşlardır” deyip onun görüşüne önem vermemek, “gerçeği öğrensin de gelsin” demek ve hele kendi görüşünün “milli” olduğundan şüphelenmemek etnik ve milli sorunların çözümünde büyük engeldir. Karşı tarafın tepkilerine

şşıranların ve öfkelenenlerin, karşı tarafın önyargılarını görüp kendi eksikliklerini görmeyenlerin zayıf yanı budur. Bu tür milli mitoslarla ve gizli veya açık aşırı bir geçmiş özgüveniyle siyaset stratejisi üretmek ise uzun sürede olumlu sonuçlar vermez, çünkü bu rota bir yanda bir efsane üstüne kurulmaktadır, öte yanda ise tepkilere neden olmaktadır. Kısacası, bütün tarafların milli sorunları milli paradigmanın dışına çıkarak çözmeleri gerekir.

*